

STACY SCHIFF

Véra (Mrs. Nabokov)

(RÉSZLET)

Egy héttel a Cannes-ba való megérkezésük után Vladimir bevallotta Vérának, amit az már régóta sejtett: hogy egy örült szerelmi kalandba bonyolódott. És hogy az illető hölgyet Irina Jurjevna Guadanininak hívják.

Még teljesen elborítja „a házasságtörés kéjes köde”, írta Irinának. Képtelen lenne lemondani erről a szerelemről, és úgy gondolja, el kell hagynia Vérát.

Véra, mint ő maga állította később, egészen egyszerű választ adott: „Azt javasoltam, hogy ha valóban szerelmes, akkor éljen együtt azzal a nővel.” Valójában a válasza kevésbé volt steril, azzal a szívből jövő tanáccsal egyezett meg, amit később egy fiatal költőnek adott: „Soha nem szabad feladnod, amit szeretsz.” Nabokov azt írta a szerelmének, hogy Véra nem fogja elengedni a házasságból. De ő nem képes Irina nélkül élni. Nem tudja elképzelni, hogy visszatérjen a korábbi életébe; könyörgött Irinának, hogy legyen türelmes. Azt is megírta, hogy az éjszaka, amikor bevallotta Vérának, hogy mi a helyzet – valószínűleg a Bastille bevételének ünnepén, 1937-ben – élete legszörnyűbb éjszakája volt, leszámítva azt, amikor az apja meghalt. Véra számára minden bizonnyal ez volt életének a legszörnyűbb éjszakája.

Vérát talán gyakran elvakította az emberi értelemben vetett bizodalma, de amikor a férjéről volt szó, csalahatatlannul működtek az ösztönei. Bár Vladimir írt neki arról, hogy szokott találkozni Irina Guadaninival, Vérának már február közepén voltak kételyei, hogy ez csak egyszerű barátság-e köztük. Az apja példájából is tudta, hogy a férfiak elhagyhatják a nőket; az emigráció és a berlini hányatott élet a húszas években pedig semmiképpen sem segítette a házasság kötelékének megerősödését. Mindig is férjének egyik legélesebb szemű olvasója volt, és most a naponta kapott levelek – pontosan, ahogy Nabokov később megjegyezte Szirin mondatairól – „világosak, de furcsa módon félrevezetőek” voltak. Ki tudhatta volna jobban kiolvasni az igazságot a sorok közül? Félelmeit, amikről írt is a férjének, megerősítette egy részletes, aláírás nélküli, négyoldalas levél, amely április közepén érkezett. Véra biztos volt benne, hogy Irina anyja küldte a levelet, feltehetően azzal a céllal, hogy meggyorsítsa a házasság felbomlását. Mások felvetették, hogy Fondaminszkij küldhette, akivel Véra kapcsolatban állt, és aki mindig rokonszenvvel viseltetett az irányában. A névtelen levél szerzője – kinek, bár franciául írt, jól érezhetően orosz volt az anyanyelve – hosszasan ecsetelte, hogy Vladimir fülig beleszeretett Irinába, „egy csinos, szőke nőbe, aki ugyanolyan neurotikus, mint ő”, hozzátéve, hogy Nabokov

sok ellenséget szerzett az irodalmi körökben. Ez persze nem úgy hangzik, mint amit Fondaminszkij írhatott, vagy egyáltalán bárki, aki jót akart a házaspárnak.

Nabokov ösztönösen értett az udvarlásához. Először az 1936-os párizsi útja során találkozott Irina Guadaninival meg az anyjával, Vera Kokoskinnal, s utána közösen írt nekik leveleket. Kokoskin asszonyt nem nyugózta le annyira, mint a lányát. Ő úgy gondolta, hogy Nabokov ragyogó író – „a XX. század egyik csodája” –, de félelmetes ember. Vladimir és Irina február elején kezdtek randevúzni; Irina, akinek a feje tele volt Vladimir költeményeivel, részt vett az 1937 januárjában tartott felolvasásán, majd a következő héten Nabokov háromszor meglátogatta. A Véránál három évvel fiatalabb, szőke Irina eleven és roppant szenvedélyes nő volt, aki egy rövid házasság után elvált. A nevetése csupa zene; a humorérzéke csillogó; imádta a szójátékokat. Nabokovot az is lenyűgözte, hogy mennyi verset tud kívülről. Irina pétervári körei nagyjából megegyeztek Nabokovéival. Most Párizsban kutyafoдрásként élt meg, úgy-ahogy. Az volt a híre, s ezt a Nabokovval folytatott viszonya csak megerősítette, hogy valóságos szirén. Nabokov is híres volt a férfiúi vonzerejéről; amikor egy barátjának huszonegy éves lánya felhívta Fondaminszkijt telefonon, hogy megkérdezze, el tudná-e intézni, hogy találkozhasson a híres vendégével, Fondaminszkij csak nevetett. Nem lepte meg a kérés, és elmondta, hogy minden nő, függetlenül az életkorától, Szirin hatása alá kerül. Egyúttal meghívta a lányt a zártkörű felolvasásra, amit két nappal később adott az író a lakásán. Ez február végén vagy március elején lehetett. Vladimirt körülvették a csodálói, de ő csak a mellette ülő kék szemű, szőke nőre mosolygott. Mark Aldanov is felfigyelt rá: „egy *femina fatale*, aki sok szívet tör össze”. Amikor Vladimir a németországi helyzetről beszélt, megjegyezve, hogy „a regényíró Isten fordítójaként” olvassa a feliratokat a falakon, könnyek csillogtak Irina szemében. „Milyen szép!”, búgta. El nem mozdult Nabokov mellől azon az estén, és egész tavasszal mellette volt, amikor csak lehetett. Amikor Vladimir megérkezett Londonba februárban, azonnal felhívta. Fülig beleszeretett: imádta a mélyedést, amelyet Vladimir feje hagyott a párnán, az ott hagyott cigarettavéget a hamutartóban. Csorgó könnyek közt mondta el anyjának, hogy képtelen Vladimir nélkül élni. A kapcsolatuk talán akkor került a legközelebb a földhöz, amikor akasztófásat játszottak Irina noteszában.

Elkerülhetetlen volt, hogy Véra értesüljön a viszonyukról, hiszen különösebben nem is titkolták. Valószínűleg a legtöbben a szemöldöküket se vonták volna fel, ha nem tudja mindenki azt, hogy Véra a férjének a munkatársa is, vagy ha Nabokovot általában jobban kedvelik. Mindenesetre kevesen hitték, hogy képes lenne a felesége nélkül élni. A vak szenvedély egy dolog, de a mindenre kiterjedő intimitás jóval ritkább adomány. Mark Szlonyim, Véra távoli rokona, aki akkoriban emigráns szerkesztő volt Párizsban, megjegyezte, hogy nagyon kevés nő lenne képes eltérni Nabokov monomániás viszonyát az irodalomhoz. „Ha levágnák a kezét, megtanulna a szájával írni”, mondta egyszer, magát Nabokovot idézve. Hány nő engedi meg, hogy a társának mániája tökéletesen uralja az életét? Ezt minden bizonnyal maga

Nabokov is tudta, és emiatt leírhatatlanul szenvedett. Nem tudott Irina nélkül élni – olyan vágyat érzett iránta, amelyet addig nem ismert –, ugyanakkor a Véréval eltöltött tizennégy év tökéletesen „felhőtlen” volt. Júniusban azt írta Irinának, hogy ő és Véra ismerik egymás legapróbb titkait is. Egy héttel később boldogan írt arról, hogy milyen gyönyörű harmóniát talált meg szerelmével. Képtelen lenne élni nélküle, úgy érzi, sohasem lenne ereje a szakításhoz. Lehetetlennek érezte a választást, különösen a fia, Dmitri miatt. Ezt a levelet nem írta alá. Akkora feszültségben élt, hogy úgy érezte, megbolondul.

Mintha csak kenyérmorzszákból hagyna nyomot maga után, májusban úgy haladt át Csehszlovákián, hogy titkos jeleket küldött vissza Párizsba. Meghagyta Irinának, hogy egy postahivatal címére írjon neki Prágába, a nagyanyja leánykori nevén. A Csehországban töltött hetek alatt kettős életet élt. Kínszenvedés volt úgy tenni Véra előtt, mintha semmit sem változott volna. Ugyanakkor boldogan újságot el Irinának, hogy a Sors egy bájos csellel ajándékozta meg őket: a Gallimard megvásárolta a *Kétségbeesés* kiadási jogát, és most mondhatja azt, hogy találkoznia kell a francia kiadóival. Közben feladott egy közös levelet Irinának és Madame Kokoskinnak is, nyilván álcázás céljából. Elslisszant a szállodából, hogy a vágyakozásáról írjon, mely „leírhatatlan és példátlan”. Lopott magának néhány percet a postán, a papírboltban, olyan helyeken, ahová különben nem járt volna. Írt egy parkban, a padon, Franzenbadban, és úgy hordozta a levelét, mintha „egy bomba lett volna a zakómban, amíg postára nem tudtam adni”. Egyre halogatta, hogy elutazzanak Marienbadba, ahol már napokkal korábban várták. (Valóságos csoda, hogy ilyen körülmények között tudott írni egy elbeszélést, de Marienbadban negyvennyolc óra alatt elkészült vele. Igaz, a „Felhő, tó, torony” éppenséggel egy olyan ember története, aki két valóság közé ékelődött: az egyik egy kéjutazás, amely kínszenvedésnek bizonyul, a másik a boldogság, amelyet megpillant, de sohasem ragadhatja meg.) Közben újra és újra tagadta Vérének az igazságot. Szörnyen érezte magát, amiért becsapja, különösen azért is, mert Véra gyengélkedett. Ilyen vagy olyan ürüggyel Véra mindennap szóba hozta a nőt. „Mindig van valami gúnyos megjegyzésed mindenkiről, Irináról hogyhogy soha semmi ilyet nem mondasz?”, provokálta Vladimirt. Nabokov beszámolt ezekről a faggatózásokról Irinának, aki feljegyezte a naplójában, hogy Véra kínozza a szerelmét. Nabokov pedig átérezte helyzetének vulgáris banalitását. Csak évekkel később írta le, de ekkor érezte át a saját bőrén, amit Bovarynétól tanult aztán: a házasságtörés a konvenciók fölé emelkedés tökéletesen konvencionális módja. Nem tudta megbocsátani magának a viselkedését, sem azt, hogy beszennyezte a Véréval töltött tökéletes tizennégy évét. Milyen távolra került attól, amit a húszas években vallott: hogy a „sugárzó őszinteség” fogja vezérelni. Soha még nem hasonlított ennyire valamelyik hősére, akit leterített a szenvedély, s nem képes elmenekülni a saját személyes szakadéka elől, szívettépően elszakadt saját önképétől. Épp csak annyira hasonlított magára – vagy legalábbis az önmagáról

kialakított ideájára –, mint amennyire Felix hasonlít Hermannra a *Kétségbeesés*-ben, mely a művész portréja egy törött tükörben.

Mit lehetett tenni? Egyelőre nem volt más választás, mint hogy ő, Vladimir két-tős életet éljen, Véra pedig folytassa a faggatózást. A párizsi négynapos tartózkodásuk alatt Nabokov hihetetlen mennyiségű ügyet bonyolított le a Gallimard-ral. Az egyhónapos távollét után felvillanyozó volt a találkozás Irinával. Nabokov úgy érezte, hogy soha senkit nem várt még annyira, mint őt, július elsején. Megbénította a félelem, hogy Irina talán nem jelenik meg a késő estére megbeszélrt randevún. „Jobban szeretlek, mint bármit a földön”, írta aztán Irina noteszébe. Amikor elindult a Riviérára Vérával és Dmitrivel, hagyott Irinának egy naptárat, amikben kihúzhatja a napokat a visszatéréséig, pontosan úgy, ahogy Véra tette azelőtt. A levelek hangja fájdalmasan hasonlít azokéra, amiket a feleségének írt tizennégy évvel azelőtt. Írt arról, hogy milyen tökéletesen, eleve elrendelten összeillenek; ujjongott, hogy mennyire egyeznek a benyomásaik; hogy úgy érzi, szerelme pontosan azt adja neki, amire szüksége van. (Mi, halandók némi hűvös vigaszt meríthetünk abból, hogy még Nabokov sem tudott két eltérő szókinccset alkotni a végtelen szenvedély kifejezésére.) Tíz nappal később Véra kicsikarta belőle a vallomást, de ez egyáltalán nem vetett véget a szerelmes levelek írásának. Nabokov, ha lehet, most még örültebben vágyakozott Irina után, mint Csehszlovákiában. Semmi sem oltotta a vágyát. Könyörgött Irinának, hogy legyen hű hozzá, miközben felfogta, hogy ez nem egészen sportszerű kérés. Biztatta, hogy hosszú leveleket írjon. Megígérte, hogy ősz elején újból együtt lesznek. Még egy váltás ruhát is ott hagyott Irina lakásában.

Véra közben önmagát vádolta a férje viszonya miatt. Úgy érezte, elhanyagolta Vologyát, mert a gyerekről való gondolkodás kiszívta az erejét, és mert kibírhatatlanul nehéz anyagi körülmények között éltek Berlinben. Vladimir ezt elmondta Irinának, hozzátéve, hogy a felesége most mindent megtesz, hogy jóvátegye a dolgokat. „Megöl a mosolya”, írta nyomorúságosan július végén. Véra a vallomása után soha egy szóval sem említette Irinát. „Tudom, hogy mit gondol – merengett Vladimir. – Meg akarja győzni magát és engem (szavak nélkül), hogy te csak egy hallucináció vagy.” Irina anyja nem volt meglepve; néhány nappal korábban megjósolta, hogy Véra rászedi a férjét, és nem fogja elengedni”. Véra nyugalma a természetéből fakadt, de egyúttal ügyes kínzásnak bizonyult. Vladimir az egyik levelében azt írta, hogy a helyzet amiatt is még ijesztőbb, hogy a kapcsolata Véréval tökéletesen kiegyensúlyozottnak látszik. Félt, hogy kezdi elfelejteni Irinát. Július végén beköltöztek egy kétszobás lakásba, szemben a szállodájukkal, ahonnan egy alagúton keresztül mentek le a tengerpartra. A Cannes fölötti hegyekben írt levelében Vladimir bevallotta, hogy úgy gondolja, a felesége tud róla, hogy folytatja a levelezést Irinával, de olyan örülten sajnálja őt, hogy nem meri nyíltan csinálni. Amit nyilván jól is tett, hiszen megígérte Vérának, hogy véget vet a viszonyoknak.

Augusztusban, feltehetően akkor, amikor Véra felfedezte, hogy a férje továbbra is írja a leveleit a szerelmének – Irina négy levelet kapott tőle a hónap első tíz nap-

jában –, kitört vihar. Olyan heves vihar, hogy Vladimir attól félt, a bolondokházában köt ki. Véra később hevesen tagadta, hogy valaha is vívtak ilyen csatákat. Kész volt megesküdni, hogy sohasem játszódtak le ilyen jelenetek (amiket a férje gyűlölt, és amikről Irina és az anyja beszámolt a naplójában). Vladimir semmit sem nyerhetett azzal, hogy ilyesmiket talál ki, és különben is brutálisan őszinte volt a Párizsba küldött leveleiben. Szakítani akart Irinával, ezt megtehetette volna anélkül is, hogy kicsalja az együttérzését; elképzelhetetlen, hogy ne lettek volna hangos szóváltások. Komoly bizonyíték szól amellett, hogy Véra fenyegette Vladimirt: elviszi Dmitrit az apjától. Egy tulajdonság azonban még drágább volt neki, mint az igazsághoz való hűsége. A férje méltatlan viselkedése egy dolog, az övé egészen más. Túlságosan büszke volt, semhogy bevallja, az augusztus nagy része heves veszekedésekkel telt.

Irina válasza: menjenek el együtt valahová, bárhová. De Nabokov erre már csak azt írta neki, hogy Véra kicsikarta, hogy szakítson. Többet nem fog írni. Irina ekkor felszállt az első Cannes-ban induló vonatra, valószínűleg szeptember 9-én. A megérkezése délelőttjén egyenesen Nabokovék házához ment, és ott várt előtte, amíg meg nem látta a tengerpartra induló Vladimirt és Dmitrit. Vladimir megbeszélte vele, hogy később találkoznak egy parkban. Aznap délután, miközben a kikötő felé sétáltak, Vladimir elmondta, hogy még mindig szereti őt, de nem képes rácsapni az ajtót az élete többi részére. Kérte Irinát, hogy legyen türelmes, de ennél többet nem mondott. Irina másnap elutazott Olaszországba, megtört szívvel, az öngyilkosságot fontolgatva. Meg volt győződve róla, hogy Vérának valahogy sikerült visszaterelnie Vladimirt a házasságba. A következő év végén elment Vladimir egyik felolvasására Párizsban, de aztán soha többé nem találkoztak.

Ugyanakkor mégsem tűnt el olyan csendesesen, ahogy abban Vladimir (és Véra) talán reménykedett. Soha nem tért teljesen magához, Nabokov maradt élete nagy szerelme. Megjósolta, hogy Vladimir máskor is meg fogja csalni a feleségét, amint alkalmá nyílik rá, s közben megint azt fogja majd hajtogatni, hogy a házassága tökéletes. Négy évtizeden át verseket írt szerencsétlen szerelméhez; vezetett egy albumot Nabokovról szóló újságkivágásokkal (ahogyan Véra is). Az 1960-as években írt egy önéletrajzi elbeszélést a viszonyukról és a cannes-i találkozásról „Az alagút” címmel. Az írásban hemzsegnek a Vladimir 1937-es leveleiből vett idézetek, s a mottói Szirin költeményeiből valók. A szerelmesek tudják a csillagokból, hogy viszonyuk nem teljesezhet be, s az elbeszélés hőse úgy beszél szenvedélyéről mint „egész életének hajótöréséről”. Könyörög szerelmének, hogy legyen türelmes, miközben próbál kiegyezni a házasságából, amit egyelőre nem tud megtenni. A nő közben imádja a mélyedést is, melyet a feje hagyott a párnán, és az ott hagyott cigarettavéget a hamutartóban. „Lassanként valami idegen, ismeretlen dolog kezdett beszüremkedni a leveleibe”, amelyek egyre ritkábban érkeztek. A Riviérán a hősnő találkozik a szerelmével, aki a kislányával van ott, és elkíséri őket egy darabig a parton. A hős megbeszél vele egy találkozót aznapra egy parkban. Miközben a kikötő felé sétálnak aznap délután, a hős elmondja neki, hogy még mindig szereti, de nem

tudja rácsapni az ajtót az élete többi részére. Kéri, hogy legyen türelmes, de többet nem hajlandó mondani; valahogy majd elintézik, hogy találkozhassanak ősszel. Este a hősnő elmegy férfi házához, úgy érzi, be kell mennie, hogy követelje a boldogságát. Egy nő árnya azonban visszatartja. A vasúti alagút bejáratánál a közeledő vonat elé veti magát.

M. NAGY MIKLÓS fordítása

VÉRA NABOKOV

IRINA GUADANINI